

УДК 340.113:342.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2021.4.5>**Ксензюк А. Я.,**аспірант кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»**ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Анотація. Наукова стаття присвячена проблемам установлення сутності та змісту поняття «прикордонна безпека держави», що є досить складною та комплексною правовою категорією. Відзначено, що державний кордон і його безпека, без сумніву, є й залишається тим складником, що має найважливіше значення для територіальної цілісності та суверенітету будь-якої держави. Належний рівень правопорядку й безпеки на державному кордоні досягається різними засобами правового характеру. Установлено, що в сучасних умовах термін «прикордонна безпека» набрав доволі широкого розповсюдження й активно використовується як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Він є одним із критеріїв щодо обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Прикордонна безпека має власну видову специфіку, що спрямована на забезпечення державного суверенітету й територіальної цілісності держави, захист національних інтересів у прикордонній сфері, що й варто вважати основною метою прикордонної безпеки. З огляду на це, наголошується, що проблема забезпечення прикордонної безпеки має надважливе значення для утвердження державності, суверенітету й територіальної цілісності – основним прагненням як окремо взятої людини, так і суспільства й держави, а також відповідною метою такої безпеки.

На основі аналізу доктринальних джерел і нормативно-правових актів у відповідній сфері запропоновано під прикордонною безпекою держави розуміти збалансований стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, а також охоронюваних законодавством про державний кордон інтересів людини, суспільства й держави в прикордонній сфері. Зазначене поняття дає змогу розкрити мету, завдання й об'єкт діяльності, спрямованої на забезпечення прикордонної безпеки, а також окреслити подальші наукові пошуки в цьому напрямі.

Ключові слова: державний кордон, безпека, прикордонна сфера.

Ksenziuk A. Y. Definition and significance of state border security

Abstract. This scientific Article is devoted to the problems of establishing the essence and content of the definition of “state border security”, which is a very complicated and complex legal category. It is noted that the state border and its security without doubts appears and continues to remain that component playing an important role for the territorial integrity and sovereignty of any State. The proper level of law and order and security at the state border is achieved by various legal means. It is established that in modern conditions the term “border security” has become quite widespread and is actively used by both Ukrainian and foreign researchers. It is one of the criteria for restricting the constitutional rights and freedoms of a human being and a citizen.

Border security has its own species specificity, aimed at ensuring state sovereignty and territorial integrity of a State, protection of national interests in the border area, which should be considered as the main goal of border security. In view of this, it is emphasized that the problem of ensuring border security plays crucial role in establishment of statehood, sovereignty and territorial integrity that are the main aspirations of a separate individual and society and State, as well as the appropriate purpose of such security.

Based on the analysis of doctrinal origins and regulations in the relevant field, it is proposed to understand the state border security as a balanced status of protection of state sovereignty, territorial integrity, as well as protected by state border legislation interests of a human being, society and State in the border sphere. This definition makes it possible to reveal the purpose, objectives and object of activities aimed at ensuring border security, as well as to outline further directions of scientific research in this area.

Key words: state border, security, border sphere.

Постановка проблеми. Державний кордон і його безпека, без сумніву, є й залишається тим складником, що має найважливіше значення

для територіальної цілісності та суверенітету будь-якої держави. Належний рівень правопорядку на державному кордоні досягається різ-

ними засобами правового характеру. Це можуть бути як режимні обмеження щодо перебування, пересування чи виконання робіт у прикордонні, так і визначення цивільно-правових обмежень щодо використання прикордонних земель, а так само й установлення кримінальної чи адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, що посягають на прикордонну безпеку держави.

Звісно, прикордонна безпека має свій об'єкт і забезпечує суверенітет України та її територіальну цілісність, захищає суспільство та його громадян від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також гарантує реалізацію національних інтересів держави в прикордонній сфері. Проте в сучасних умовах термін «прикордонна безпека» набрав доволі широкого розповсюдження й активно використовується як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Сьогодні не вироблено єдиних підходів до визначення поняття «прикордонна безпека», що суттєво відбивається на діяльності щодо її забезпечення особливо в правовому відношенні.

Метою статті є встановлення сутності й змісту поняття «прикордонна безпека» на основі аналізу доктринальних джерел і нормативно-правових актів у відповідній сфері.

Стан дослідження. Проблемі визначення сутності й змісту прикордонної безпеки держави присвячені дослідження таких вітчизняних науковців: О.В. Ананьїна, О.Б. Ганьби, Ю.А. Дем'янюка, В.Л. Зьолки, Д.А. Купрієнка, Ю.Б. Курилюка, І.П. Кушнір, М.М. Литвина, Б.М. Марченка, О.Г. Мельникова, О.Є. Цевельова й інших.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. При цьому права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (стаття 21 Конституції України), ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 19 Конституції України) [1].

Таким чином, положення, зафіксовані в статтях 3, 19 і 21 Конституції України, означають пріоритет прав і свобод людини та громадянина у виконанні державними органами їх завдань, а також висувають людину на передній план як першооснову правової системи України.

При цьому важливо зазначити, що, відповідно до статті 64 Конституції України, права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Зокрема, такі обмеження можуть бути запроваджені в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (статті 32, 34, 36, 39, 44 Конституції України) [1].

Поєднуючи викладене з положеннями статей 3, 19, 21 Конституції України, можна дійти висновку, що безпека займає центральне місце в правовій системі України. Вона є одним із критеріїв щодо обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також наголошує на необхідності «підтримки балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону для законного транскордонного співробітництва, а також для осіб, які подорожують» [2, с. 9].

Говорячи про сутність безпеки, варто звернути увагу на те, що безпека є досить складною та комплексною категорією, сенс якої видається доволі доступним на інтуїтивному й етимологічному рівнях.

Сучасні вітчизняні довідкові джерела тлумачать безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [3, с. 207]. Наукова думка, висвітлена в низці монографічних і дисертаційних робіт, є доволі солідарною із цим визначенням [4, с. 89; 5, с. 4; 6, с. 14].

Варто наголосити, що категорія «безпека» може й має опрацьовуватися насамперед як загальнотеоретична категорія, оскільки саме на підставі такого опрацювання цієї кардинально широкої за об'ємом і досить глибокої за змістом категорії мають розроблятися категорії окремих видів безпеки: державної, національної, термоядерної, екологічної, особистої, міжнародної, прикордонної тощо [7, с. 47].

За сучасних умов військової агресії Російської Федерації проти України важливим складником забезпечення національної безпеки є безпека державного кордону, яка спрямована на ефективну реалізацію політики безпеки у сфері захисту й охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [8, с. 36], яку прийнято називати прикордонною безпекою держави.

Проблемі наукового осмислення сутності та змісту прикордонної безпеки останнім часом стали приділяти доволі уваги.

Хоча легального визначення поняття «прикордонна безпека» у вітчизняному законодавстві досі немає, однак законодавство України доволі часто їм оперує. Наприклад, п'ять разів (у різних відмінках) це словосполучення згадується в Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, що схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 687-р [9], а також чотири рази – у Плані заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації вказаної Стратегії [10]. Також у лютому 2018 року Верховною Радою України схвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прикордонної безпеки держави» № 2293-VIII [11].

Частіше зазначене поняття застосовується в наукових дослідженнях. В одних із останніх досліджень під поняттям «прикордонна безпека» пропонується розуміти:

– захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, а також життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави в її прикордонній сфері від реальних і потенційних загроз (О.Б. Ганьба) [12, с. 127];

– сформований у нормативно-правових актах і забезпечений діяльністю Державної прикордонної служби України стан безпеки державного кордону й усіх її складників (у тому числі інформаційного), забезпечення реалізації прав і законних інтересів суб'єктів у прикордонній сфері (І.П. Кушнір) [13, с. 123];

– збалансований стан захищеності суспільних відносин у прикордонній сфері від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваним законодавством про державний кордон інтересам людини, суспільства й держави (Ю.Б. Курилюк) [14, с. 50];

– захищеність державного суверенітету й територіальної цілісності України в межах чинних кордонів, інших життєво важливих національних інтересів України від зовнішніх і внутрішніх загроз у сфері прикордонної діяльності (на державному кордоні й у прикордонному просторі) (В.В. Половніков) [15, с. 98].

З аналізу більшості наведених дефініцій прикордонної безпеки варто зазначити, що в них справедливо встановлюється взаємозв'язок «безпеки» як елемента правової системи України з такими основними правовими категоріями, як «людина», «суспільство», «держава». Недоліком розроблених конструкцій дефініцій прикордонної безпеки, на нашу думку, є відсутність єдиного підходу в їх змісті, оскільки їх конструкція побудована безсистемно з використанням таких не вивчених юридичною наукою і немало використовуваних у юридичній практиці термінів, як, наприклад, «життєво важливі інтереси», або розкриття прикордонної безпеки через той самий термін «безпека».

Проте зі змісту поданих дефініцій авторами виокремлено певні сутнісні якості прикордонної безпеки, через які можна виділити її мету, завдання й об'єкт.

Передусім вихідним положенням є те, що прикордонна безпека, безсумнівно, має власну видову специфіку, що спрямована на забезпечення державного суверенітету й територіальної цілісності держави, захист національних інтересів у прикордонній сфері, що й варто вважати основною метою прикордонної безпеки.

Водночас зазначені положення також розкривають об'єкт прикордонної безпеки держави. Тут варто погодитися з Є.С. Гончаровим та О.І. Нікітенко, які відзначають, що об'єктом безпеки в прикордонній сфері є «суверенітет, територіальна цілісність держави, конституційні права та свободи громадян, суспільно-політичні, матеріальні, економічні, інтелектуальні та духовні цінності, природні та економічні ресурси держави» [16, с. 26].

Якщо говорити про завдання прикордонної безпеки, то, виходячи з поданих дефініцій, передусім вони залежать від наявності й характеру загроз безпеці на державному кордоні та в прикордонному просторі, а також від завдань і повноважень відповідного державного органу,

що здійснює або бере участь у здійсненні охорони державного кордону.

У цьому плані варто зазначити, що в останні роки завдання державних органів у прикордонній сфері України зазнають усе більшої трансформації. Простим прикладом цьому є наділення Державної прикордонної служби України додатковим завданням щодо, наприклад, тимчасового прикордонного контролю осіб у контрольних пунктах в'їзду-виїзду (окремі процедури прикордонного контролю), які слідує на тимчасово окуповану територію України або з неї. Тут варто погодитися з думкою Ю.Б. Курилюка, що «державний кордон України в АР Крим на сьогодні так і залишився в тих самих межах, що був до анексії, водночас українські органи державної влади поки що не можуть забезпечити недоторканість цієї ділянки державного кордону, а тому до тимчасово окупованої території з інших держав можуть потрапити злочинні формування, контрабандні товари, нелегальні мігранти тощо, а тому з метою недопущення їх потрапляння на материкову частину, забезпечення проходження тимчасового прикордонного контролю особами, які безконтрольно потрапляють до анексованого Криму, з подальшим прямуванням на материкову Україну, вітчизняним законодавцем запроваджено відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» [17, с. 299].

Саме тому сьогодні, говорячи про прикордонну безпеку України, не можна обмежуватися проблемами суто державного кордону, пунктів пропуску чи контрольованих прикордонних районів. Варто також розглядати й окремими аспектами тимчасової окупації, що здатні завдавати дестабілізуючого фактору в прикордонній сфері України. На наше переконання, саме застосування терміна «прикордонна безпека», а не «безпека державного кордону» дає змогу більш широко й змістовно розглядати окреслену проблему.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що в будь-які часи проблема забезпечення прикордонної безпеки має надважливе значення для утвердження державності, суверенітету й територіальної цілісності, що є основним прагненням як окремо взятої людини, так і суспільства й держави, а також відповідною метою такої безпеки.

З огляду на окреслене, вважаємо, що під *прикордонною безпекою держави* варто розуміти збалансований стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, а також охоронюваних законодавством про державний кордон інтересів людини, суспільства й держави в прикордонній сфері.

Зазначене поняття дає змогу розкрити мету, завдання й об'єкт діяльності, спрямованої на забезпечення прикордонної безпеки, а також окреслити подальші наукові пошуки в цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Нікіфоренко В., Нгуєн А. Міжнародне співробітництво як інструмент управління міграцією. *Migration & Law*. 2021. Vol. 1 (issue 2). С. 5–18.
3. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія, 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.
4. Бірюков В.П. Прикордонна безпека як складова національної безпеки України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 88–92.
5. Марченко Б.М. Адміністративна діяльність Державної прикордонної служби України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / ДДУВС. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
6. Lytvyn M.M. *Integrated Border Management*. Kyiv : Dorado-Print, 2013. 452 p.
7. Панов М.І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ : Ін Юре, 2010. 812 с.
8. Цевельов О.Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05 / ХУУП. Хмельницький, 2017. 313 с.
9. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p>.
10. Про затвердження Плану заходів на 2020–2022 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1409-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2019-p>.

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прикордонної безпеки держави : Закон України від 27.02.2018 № 2293-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2293-19>.
12. Ганьба О.Б. Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 448 с.
13. Кушнір І.П. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин у діяльності Державної прикордонної служби України: теоретичні та організаційні аспекти : монографія. Хмельницький : ПП «Мону-скрипт», 2020. 528 с.
14. Курилюк Ю.Б. Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія, практика) : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2020. 446 с.
15. Половніков В.В. Охорона та захист державного кордону України як одна із сфер державного управління. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. Вип. 19. С. 98–105.
16. Гончаров Є.С., Нікітенко О.І. Сутність та особливості забезпечення безпеки в прикордонній сфері правоохоронними органами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 24–26.
17. Курилюк Ю.Б. Кримінально-правовий захист від загроз із тимчасово окупованої території України. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8–9 жовт. 2015 р.). Харків : Право, 2015. С. 298–302.